

นิพนธ์ต้นฉบับ

การสำรวจการใช้สมุนไพรในชุมชน ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

กัญญารัตน์ เบ็ญจเมือง*, ธีรนาฏ จันสุตะ*, โสมวิศมี แสงเดช*, พรกฤษฎ์ สมชาว*

*คณะแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพืชสมุนไพร และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในชุมชนตำบลก่อเอ้ การสำรวจพืชสมุนไพรในชุมชนทำร่วมกับหมอพื้นบ้าน ส่วนการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยกลุ่มประชาชนคือคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านก่อ บ้านเอ้ บ้านพับและบ้านยางน้อย จำนวน 120 คน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 51-60 ปี รูปแบบการใช้ยาสมุนไพรที่ใช้มาก ได้แก่ สมุนไพรสด ยาต้ม ยาขี้ผึ้ง ยาตำและยาน้ำมัน ตามลำดับ การสำรวจสมุนไพรใน 4 หมู่บ้าน พบสมุนไพรจำนวน 138 ชนิด ได้นำมาศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ตามชื่อวิทยาศาสตร์และสรรพคุณของสมุนไพรจากคำบอกเล่าของประชาชน หมอพื้นบ้านและเอกสารอ้างอิง ผลการทดลองได้แสดงว่าชุมชนแห่งนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น และหมอพื้นบ้านเป็นผู้แนะนำ ดังนั้น การนำความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านและใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับคนรุ่นให้รู้จักการใช้สมุนไพรไทย รวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลสมุนไพรเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจนำไปเป็นข้อมูลเบื้องต้นในดูแลสุขภาพของตนเองได้ และเพื่อลดภาระกับบุคลากรทางการแพทย์และค่าใช้จ่ายของภาครัฐ

คำสำคัญ: พืชสมุนไพร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ชุมชน

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Public Health, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Ubon Ratchathani Rajabhat University

Article info:

Received: Aug 22, 2019

Revised: Oct 3, 2019

Accepted: Nov 2, 2019

Original article

Study of medicinal plants utilization in the community of Tambon Kho-ae, Amphoe Khueang Nai, Ubon Ratchathani

Kanyarat Peng-ngummuang*, Teerarat Jansuta*, Somratsamee Sangdech*, Phonkaran Somkhow*

*Faculty of Thai Traditional and Alternative medicine, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Abstract

This research aims to explore the medicinal plants and their utilization in the community of Tambon Kho-ae. The survey of medicinal plants was worked together with folk doctors in the community. The study on use of herbs using questionnaires and in-depth interviews with the population of 120 people who have been living in ban Koh, ban Ae, ban Pup, and ban Yang-noi. Most respondents were between 51-60 years old. The dosage forms of herbs used in this study included fresh herbs, decoctions, ointments, inhalants, and medicinal oils, respectively. On the survey of 4 villages, 138 herbs were found. The botanical structures and scientific names were examined, including therapeutic properties obtained the information from users, folk doctors and documental references. The result indicated that the community have taken advantage of the herbs in primary health cares, as the folk doctors helped to guide. Therefore, folk wisdoms of using herbs in the treatment of diseases should be promoted continuously, especially to new generation to know the use of Thai herbs. It is together with the establishment of herbal database as a guide to other people for the information to take care of their own health, and to reduce the burden on medical personnel and government expenditures.

Keywords: Herb, wisdom, community

บทนำ

สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมสุขภาพ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์มาช้านาน สมุนไพรไม่ว่าจะเป็นพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ ถือเป็นยาที่ได้มาจากธรรมชาติ การใช้สมุนไพรเพื่อเป็นยาดูแลสุขภาพและรักษาอาการเจ็บป่วย เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งการใช้ยาสมุนไพรในครัวเรือน เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยจะใช้สมุนไพรที่หาได้ง่าย ปลูกสมุนไพรเองรอบรั้วบ้าน มีวิธีการเตรียมที่ไม่ซับซ้อน เป็นกระบวนการพื้นฟูร่างกายให้กลับสู่ภาวะปกติโดยคนในครัวเรือน ส่วนการใช้ยาสมุนไพรที่ซับซ้อนเป็นการใช้ยาสมุนไพรโดยหมอพื้นบ้าน ผู้ที่มีประสบการณ์การรักษาผู้ป่วยมานาน เมื่อบริบททางสังคมไทยได้เปลี่ยนไป จากการแพทย์กระแสหลักที่เคยผูกขาดเรื่องการดูแลสุขภาพของประชาชน กลายมาเป็นสังคมที่มีการแพร่หลายของการแพทย์ทางเลือก ทักษะด้านสุขภาพที่ผู้คนให้ความสนใจคือ ทักษะสุขภาพแบบองค์รวม ภาครัฐได้ให้ความสำคัญต่อการใช้ยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ เนื่องจากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา รัฐต้องสูญเสียรายจ่ายด้านยาจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากการนำเข้ายาแผนปัจจุบันจากต่างประเทศ ในระหว่างปี พ.ศ. 2548 - 2550 มูลค่าการนำเข้ายาแผนปัจจุบันสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ภาครัฐจึงแก้ปัญหาโดยการออกนโยบายเพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรภายในประเทศ โดยมีนโยบายระดับชาติในการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ เริ่มอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้กำหนดเป้าหมายให้โรงพยาบาลทั่วไปและโรงพยาบาลชุมชนมีการใช้ยาสมุนไพรไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 และร้อยละ 10 ของมูลค่าการใช้ยาของโรงพยาบาลแต่ละประเภทตามลำดับ (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2550) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564) ได้ให้ความสำคัญกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะการรักษาด้วยยาสมุนไพร เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายจากการนำเข้ายาจากต่างประเทศ นอกจากนี้ยัง

สนับสนุนให้มีการเผยแพร่ความรู้ การวิจัยสมุนไพรไทย และรณรงค์ให้มีการใช้สมุนไพรในชุมชนมากยิ่งขึ้น ชุมชนตำบลก่อเอมีพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ เนื่องจากมีหมอพื้นบ้านทำหน้าที่ในการรักษาโรคและมีการสืบทอดกันมาหลายท่าน จากการการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนถึงปัญหาพบว่า ชุมชนยังขาดระบบการจัดการความรู้ และต้องการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรอีกทั้งรวบรวมภูมิปัญญาสมุนไพรและอนุรักษ์สืบสานผ่านสื่อที่หลากหลายเพื่อประโยชน์แก่มหาชนจากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน จึงได้จัดทำโครงการวิจัยโดยสำรวจพืชสมุนไพรและการใช้สมุนไพรในตำบลก่อเอ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจพืชสมุนไพรและศึกษาการใช้สมุนไพรในตำบลก่อเอ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจประกอบการสัมภาษณ์และบันทึกชนิดลักษณะสมุนไพรที่ใช้ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อยู่ในบ้านก่อ บ้านเอ บ้านพับ และบ้านยางน้อย จำนวน 630 ครัวเรือน จำนวน 3,035 คน กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้นำชุมชน ประกอบด้วยนายก อบต. และสมาชิก ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมอพื้นบ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม. ประชาชนตัวแทนหมู่บ้าน รวมเป็น 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นบริบทชุมชนและความหลากหลายของพืชสมุนไพร 2) แบบสำรวจการใช้สมุนไพรและแบบบันทึกการสนทนาในประเด็นภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร 3) กล้องถ่ายภาพและแบบสำรวจพืชสมุนไพร

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนบ้านก่อ บ้านเอ บ้านพับ และบ้านยางน้อย โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก

ระยะที่ 2 สํารวจพืชสมุนไพรทั้ง 4 หมู่บ้าน โดยแบบ สํารวจ ถ่ายภาพ และสัมภาษณ์สรรพคุณและประโยชน์ของ พืชสมุนไพรจากหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน

ระยะที่ 3 จัดทำฐานข้อมูลพืชสมุนไพรมี รายละเอียดเกี่ยวกับภาพถ่าย และองค์ความรู้ของพืชแต่ละ ชนิด ได้แก่ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อวงศ์ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ และการใช้ประโยชน์

ระยะที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธี วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตรวจสอบข้อมูลเอกสาร และแหล่งอ้างอิงข้อมูลที่น่าเชื่อถือและวิเคราะห์ทางสถิติหา ค่าความเฉลี่ยและค่าร้อยละกับข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการวิจัย

ผู้ตอบแบบสำรวจเป็นตัวแทนในสี่หมู่บ้านในตำบล ก่อเอ อำเภอน้ำขุ่น ได้แก่บ้านเอ บ้านก่อ บ้านพับ และบ้าน ยางน้อย จากการลงพื้นที่เดินสำรวจตามบ้านของประชาชน และให้ช่วยตอบแบบสำรวจ พร้อมการสัมภาษณ์ โดย กระจายทุกคุ้มในหมู่บ้าน ได้ตัวแทนหมู่บ้านละ 30 คน รวม ทั้งหมดเป็น 120 คน โดยเป็นเพศชายจำนวน 53 คนและ หญิง 67 คน ส่วนมากอยู่ในช่วงอายุ 51-60 ปี จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 30-40 ปี ร้อยละ 24.17 ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกร และรับจ้างทั่วไป การใช้ยาสมุนไพรในชุมชนมี หลายรูปแบบบางส่วนใช้ยาตามภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา และจากคำแนะนำของหมอพื้นบ้านในชุมชน จากการสำรวจ พบว่ารูปแบบการใช้ยาสมุนไพรที่คนในชุมชนใช้มากที่สุด 5 รูปแบบ ได้แก่ สมุนไพรสด ยาต้ม ยาขี้ผึ้ง ยาต้มและรูปแบบ ยาน้ำมัน เช่น น้ำมันไพล น้ำมันเขียวทานวดแก้ปวดเมื่อย แผลงสัตว์กัดต่อย ดังแสดงในภาพที่ 1

พืชสมุนไพรที่สำรวจพบสมุนไพรจำนวน 138 ชนิด ดังแสดงในตารางที่ 2 สามารถจำแนกออกเป็นไม้ล้มลุก 55 ชนิด (ร้อยละ 39.86) ไม้ยืนต้น 39 ชนิด (ร้อยละ 28.26) ไม้เถาเลื้อย 25 ชนิด (ร้อยละ 18.12) และไม้พุ่ม 19 ชนิด (ร้อยละ 13.76) ประชาชนส่วนใหญ่มีการใช้สมุนไพรเป็นวัตถุดิบ ในการประกอบอาหาร ในด้านการนำสมุนไพรมาเป็นยา

รักษาหรือบรรเทาอาการป่วยอยู่ในระดับปานกลาง สมุนไพร ที่ใช้ส่วนมากอยู่ในบริเวณบ้านของตนเอง อยู่บริเวณทุ่งนา จากร้านขายยาหรือจากที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และจากสวนสมุนไพรในชุมชน ตามลำดับ อาการที่คนใน ชุมชนมีการใช้สมุนไพรในการรักษาหรือบรรเทาอาการ ได้แก่ อาการท้องอืดท้องเฟ้อ โดยการรับประทานขมิ้นชันแคปซูล น้ำขิง หรือน้ำขิง กระเทียม ดีปลี ไปประกอบอาหาร รับประทานเพื่อบรรเทาอาการ แผลน้ำร้อนลวกประชาชน ส่วนใหญ่ใช้ปูนจากว่านหางจระเข้ที่มีปลูกอยู่ในบริเวณบ้าน มาประคบหรือทาบริเวณบาดแผลเพื่อบรรเทาอาการแสบ ร้อนบริเวณผิวหนัง ใช้ผงขมิ้นและไพลผสมน้ำ หรือดินสอพองทาพอกบริเวณที่มีผื่นคัน เมื่อมีอาการไข้หวัดหรือไข้ เปลี่ยนฤดูจะรับประทานยาแคปซูลฟ้าทะลายโจร หรือนำ ดอกแคมาลวกรับประทาน ใช้รากของว่านมหาภาพ ตำคั้น เอน้ำรับประทานแก้ไข้ตัวร้อน หรือทาที่ผิวหนังกรณีที่เป็นไข้ ออกตุ่ม บางคนมีอาการท้องผูกจะบรรเทาอาการด้วยการ รับประทานกล้วยน้ำว้าสุก แกงขี้เหล็ก กรณีที่ท้องผูกมากจะ ชื้อยามะขามแขกมารับประทาน ในช่วงฤดูที่มีการทำนาและ มีการใช้ยาฆ่าแมลง หรือยาปราบศัตรูพืชในท้องนา แล้วลม พัดกระจายมาสู่บ้านเรือนทำให้หลายคนเกิดอาการแพ้ คลื่นไส้อาเจียน วิงเวียน หรือเกิดผื่นคัน คนในชุมชนมักนำไป รวบรวมมาต้มดื่มและต้มอาบ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสำรวจพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านพับ ตำบล ก่อเอ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัด อุบลราชธานี พบพืชสมุนไพร ทั้งหมด 123 ชนิด สมุนไพรในชุมชนบ้านก่อ พบพืชสมุนไพร ทั้งหมด 128 ชนิด ในชุมชนบ้านเอ พบพืช สมุนไพรทั้งหมด 125 ชนิด ชุมชนบ้านยางน้อย พบพืชสมุนไพรทั้งหมด 135 ชนิด สมุนไพรที่สำรวจพบมีลักษณะสมุนไพรที่คล้ายคลึง อาจจะพบมากหรือน้อยแตกต่างกันเล็กน้อย พืชสมุนไพรส่วนใหญ่ปลูกเพื่อประกอบอาหารทั้งจำพวกไม้ยืนต้นและ ไม้ล้มลุก ทั้งนี้ยังมีสมุนไพรในเขตทุ่งนา และเขตป่าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งที่หมอพื้นบ้านได้นำสมุนไพรหลายชนิดออกมาใช้ การศึกษาในครั้งนี้สำรวจในแหล่งชุมชนและเป็นการใช้

สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น จากการสำรวจพบว่าผู้ที่มีโรคประจำตัวส่วนใหญ่มักมีการใช้สมุนไพรควบคู่กับยาแผนปัจจุบันส่วนหนึ่งเนื่องจากในชุมชนก่อนได้รับการสนับสนุนจากคณะแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือกในโครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบตำรับยารักษาเบาหวานของหมอพื้นบ้านเมื่อ พ.ศ. 2558 ได้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบยาซึ่งชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ใช้อย่างต่อเนื่องมาซึ่งการมีโรคประจำตัว ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการแสวงหาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้นมากกว่าประชาชนที่ไม่มีโรคประจำตัว (บุญญพัฒน์ไชยเมธ, 2555) สอดคล้องกับงานวิจัยในจังหวัดพะเยาที่มีการศึกษาการใช้สมุนไพรในทางสาธารณสุขมูลฐาน 61 ชนิด เป็นสมุนไพรที่หาได้ง่ายและได้ผ่านการรับรองมาแล้วว่าปลอดภัยไม่มีพิษเฉียบพลันและระยะยาว ใช้บรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นหรือรักษาโรคที่ไม่รุนแรง จึงไม่เป็นการเพิ่มอุปสรรคหรือเป็นอันตรายต่อการใช้สมุนไพรของคนที่ไม่มีโรคประจำตัว โดยผู้ที่มีโรคประจำตัวอาจเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการดูแลสุขภาพตนเองด้วยสมุนไพรและตระหนักได้เองว่าตนเองก็มีศักยภาพในการดูแลสุขภาพตนเองร่วมกับการรักษาแผนปัจจุบันได้ (วิริญญา เมืองช้าง, 2560) และผลจากการศึกษาพบว่าในชุมชนแห่งนี้ยังมีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรผ่านภูมิปัญญา โดยในทุกหมู่บ้านจะมีหมอพื้นบ้านซึ่งเป็นผู้สืบทอดวิธีการรักษาตั้งแต่บรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในหลายพื้นที่ในประเทศไทยยังพบมีหมอพื้นบ้าน หรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ด้านการใช้ภูมิปัญญาและใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เช่นใน ชุมชนบ้านดงบัง ตำบลชีเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีการอนุรักษ์พืชพันธุ์สมุนไพรมากถึง 150 ชนิด รวมทั้งมีหมอพื้นบ้านที่สืบทอดภูมิปัญญา (สุนทรี จันธรรม, 2558) ทางภาคกลางอย่าง ที่ ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ได้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทย และมีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินอาหาร การรักษากลุ่มโรคในระบบทางเดินหายใจ ระบบทางเดินปัสสาวะ และการรักษา กลุ่มโรคผิวหนัง ในจังหวัดกระบี่ มีการสำรวจสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี ที่ใช้ในหญิงมุสลิม โดยการสำรวจข้อมูลจาก

หมอพื้นบ้านและหมอตาแยทั้งหมด 17 คน ได้ข้อมูลพืชสมุนไพร มาทั้งหมด 187 ชนิด และมักมีการเตรียมยาโดยการต้มดื่ม (อรทัย เนียมสุวรรณ, 2555) ยงศักดิ์ ตันติปิฎก และคณะ (2543) ได้ทำการศึกษาทบทวนสถานการณ์ การแพทย์พื้นบ้านเพื่อทำความเข้าใจสถานะปัจจุบันของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ นำไปสู่ข้อเสนอแนะในการผสมผสานระบบการแพทย์พื้นบ้านสู่ระบบสุขภาพไทยอย่างเหมาะสม และพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่ผนวกและพัฒนาเข้าสู่ระบบประกันสุขภาพในอนาคต ได้จำแนกภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยด้านสุขภาพ หรือแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการดูแลรักษาสุขภาพของคนไทย เป็น 2 ส่วน คือ การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (Indigenous self-care) และการแพทย์พื้นบ้าน (Folk medicine) การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (Indigenous Self-Care) เป็นภูมิปัญญาที่มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพให้สมดุลและสอดคล้องกับกฎทางสังคมวัฒนธรรมและกฎธรรมชาติ เป็นการดูชีวิตในมิติทางกาย ทางจิตใจ ทางจิตวิญญาณและทางอารมณ์ให้อยู่ในสภาวะกลมกลืนกับโลกรอบตัว และหากชีวิตละเมิดกฎทางธรรมชาติชีวิตจะเสียสมดุล อ่อนแอ และเจ็บป่วยการแพทย์พื้นบ้านเป็นระบบวัฒนธรรมในการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรม และมีการเรียนรู้โดยอาศัยรากฐานประสบการณ์และรากฐานความเชื่อ ศาสนา ระบบการแพทย์พื้นบ้านประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ หมอพื้นบ้าน ผู้ป่วยและบริบททางสังคมวัฒนธรรม นอกจากนั้นระบบการแพทย์พื้นบ้านยังมีปฏิสัมพันธ์ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน และระบบการแพทย์อื่นในสังคมด้วยเหตุนี้จึงทำให้ระบบการแพทย์พื้นบ้านไม่หยุดนิ่งและมีการปรับตัวตลอดเวลาจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่ จะมีพื้นฐานความเชื่อ และระบบวัฒนธรรม เช่นเดียวกับชุมชนที่หมอพื้นบ้านอาศัยอยู่ร่วมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยด้วยเลือกวิธีการรักษาให้เหมาะสมกับสาเหตุของผู้ป่วยแต่ละคนและบ่อยครั้งที่ใช้วิธีการรักษาหลายวิธีประกอบกันมักมีการผสมผสานแนวคิดและวิธีการรักษาความเจ็บป่วยจะเห็นได้ว่าประเทศไทยของเรามีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในอยู่ทุกพื้นที่ ทั้งนี้ความหลากหลายของพืชพันธุ์สมุนไพรและการนำไปใช้อาจจะมีข้อแตกต่างกันได้เนื่องจาก

สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศและวัฒนธรรมควรมีการศึกษามี
ปัญหาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านในการรักษา
สุขภาพและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบสานและ
พัฒนาต่อยอดไม่ให้หายไปจากประเทศไทย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาการใช้สมุนไพรในตำบลก่อเอ้ อำเภอ
เมืองในจังหวัดอุบลราชธานี มีข้อเสนอแนะให้ชุมชนมีการสนับสนุน
การสร้างเครือข่ายคนรักสมุนไพรร่วมกับชุมชนใกล้เคียงหรือ
ชุมชนที่สนใจเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ควรมีการ
จัดทำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อง่ายต่อการสืบค้นและนำ
ข้อมูลไปใช้ประโยชน์เพื่อการวิจัยและพัฒนาต่อยอด

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ผู้นำชุมชน หมอพื้นบ้าน ผู้อำนวยการ
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
ผู้อำนวยการโรงเรียน ประชาชนตำบลก่อเอ้ อำเภอเมืองใน
จังหวัดอุบลราชธานี ที่ช่วยให้ข้อมูล มีส่วนร่วมในการทำวิจัย
อย่างเต็มที่ อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ ในการจัด
กิจกรรมทุกกิจกรรมในโครงการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณ
ผู้ช่วยวิจัยทุกท่านที่ร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเต็มที่ และ
ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี ที่อนุมัติงบประมาณในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้จน
แล้วเสร็จสมบูรณ์

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Public Health, Ubon Ratchathani Rajabhat University

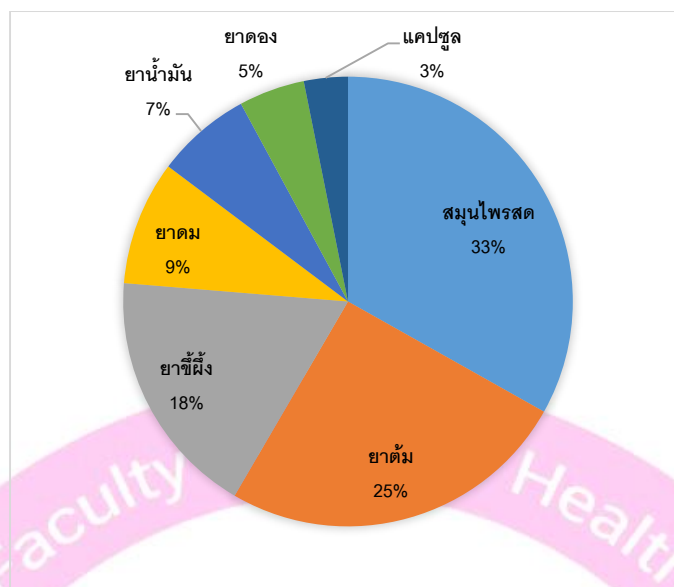
Ubon Ratchathani Rajabhat University

เอกสารอ้างอิง

- ดวงทิพย์ อรัญดร, จรุณศักดิ์ ห่อสุวรรณ และอรทัย เนียมสุวรรณ. (2555). การสำรวจพษุมนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี: กรณีศึกษาจากสตรีมุสลิม ในจังหวัดกระบี่. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดัม บุนรอด, วิชชาดา สิมลา และบุญญพัฒน์ ไชยเมธ. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น. วารสารสาธารณสุข มหาวิทยาลัยบูรพา. 7(2), 25-37.
- ปิ่นอรัณย์ ถกภักดี, จิรภัทร์ อรุณศิริไพฑูริ และสุนทร จินธรรม. (2558). การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย. 10(3), 1-8.
- วรรณรัตน์ รัตนวงศ์, เกษร ลำภาทอง และวิวิญญา เมืองช้าง. (2560). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา. การประชุมวิชาการระบบสุขภาพชุมชนระดับชาติ ครั้งที่ 1 (หน้า 131-141). กรุงเทพฯ: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- วิเชียร สมงาม. (2558). การศึกษาภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทย ตำบลคลองสาม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษา-สสศท. 5(11), 125-135.
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2550). สถิติสาธารณสุข พ.ศ.2550. นนทบุรี: สำนักงานนโยบายและแผนยุทธศาสตร์.

คณะสาธารณสุขศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Faculty of Public Health, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Ubon Ratchathani Rajabhat University

ภาพที่ 1 รูปแบบการใช้สมุนไพรในชุมชน

ตารางที่ 1 การใช้สมุนไพรในชุมชนที่สำรวจพบ

อาการ	ร้อยละที่ใช้สมุนไพร	สมุนไพรที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	วิธีการใช้
1. ท้องอืด แน่นท้อง	25.00	ขมิ้นชัน ขิง กระเทียม ดีปลี	<i>Curcuma longa</i> L. <i>Zingiber officinale</i> <i>Allium sativum</i> L. <i>Piper retrofractum</i> Vahl	เหง้า/แคปซูล เหง้า หัว ดอก	รับประทานก่อนอาหาร ชง ต้มดื่มก่อนอาหาร ชง ต้มดื่มก่อนอาหาร ประกอบอาหาร
2. แผลน้ำร้อนลวก	16.67	ว่านหางจระเข้	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	วุ้นจากใบ	ใช้ทาตรงบริเวณแผล
3. ผื่น คัน	12.50	ไพล	<i>Zingiber cassumunar</i>	เหง้า	ไพลสดทาบริเวณที่มีอาการ
4. ใช้หวัด	9.17	ขมิ้นชัน ฟ้าทะลายโจร	<i>Curcuma longa</i> L. <i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	ผงแห้ง แคปซูล	รับประทานก่อนอาหาร รับประทานหลังอาหาร
5. ท้องผูก	4.17	ว่านมหากาฬ	<i>Gynura pseudochina</i> (L.) DC.	ใบ/ราก	รากต้มน้ำดื่ม
		แค	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv.	ดอก	ประกอบอาหาร
		มะขามแขก	<i>Senna alexandrina</i>	ผงใบ/แคปซูล	รับประทานก่อนนอน
		ขี้เหล็ก	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby	ใบ	ประกอบอาหาร รับประทานก่อนนอน
6. เมาน้ำ	4.17	กล้วยน้ำว้า	<i>Musa ABB</i> cv. Kluai 'Namwa'	ผลสุก	รับประทานหลังอาหาร
7. ไอ	4.17	รางจืด	<i>Thumbergia laurifolia</i> Lindl.	ใบ	ต้มน้ำดื่ม/อาบ
8. แผลสด	4.17	มะนาว	<i>Citrus aurantiifolia</i> (Christm.)	น้ำ	รับประทานเมื่อมีอาการ
		สาบเสือ	<i>Eupatorium odoratum</i> Linn.	ใบ	ใบสดตำทาตรงบริเวณแผลสด
9. วิงเวียน	3.33	ว่านมหากาฬ	<i>Gynura pseudochina</i> (L.) DC.	ใบ	ใบสดตำทาตรงบริเวณแผลสด
		เตยหอม	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.	ใบ	ต้มน้ำดื่ม
		ขิง	<i>Zingiber officinale</i>	เหง้า	ต้มน้ำดื่ม

ตารางที่ 1 ต่อ

อาการ	ร้อยละที่ใช้สมุนไพร	สมุนไพรที่ใช้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ส่วนที่ใช้	วิธีการใช้
10. เจ็บคอ	3.33	มะนาว ขิง	<i>Citrus aurantiifolia</i> (Christm.)	น้ำ เหง้า	ผสมน้ำอุ่นดื่ม ผสมน้ำอุ่นดื่ม
11. ปวดแผล แมลงกัดต่อย	2.50	ว่านมหากาฬ	<i>Gynura pseudochina</i> (L.) DC.	ใบ	ใบสดตำทาตรงบริเวณแผลสด
12. ฟกช้ำ	2.50	พลู ไพล	<i>Piper betle</i> <i>Zingiber cassumunar</i>	ใบ เหง้า	ทาบริเวณที่มีอาการ ห่อผ้าทิ้งประคบ
13. แผลในปาก	2.50	พลับพลึง แค	<i>Crinum asiaticum</i> L. <i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv.	ใบ เปลือกต้น	ย่างไฟและประคบบริเวณที่เป็น ต้มน้ำบ้านปาก
14. บั๊สสาวะน้อย/ ขัด	2.50	กระเจียว รางจืด	<i>Hibiscus sabdariffa</i> Linn. <i>Thumbergia laurifolia</i> Lindl.	กลีบเลี้ยง ใบ	ต้มดื่ม ต้มดื่ม
16. ร้อนใน	1.67	ฟ้าทะลายโจร	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	ใบ	รับประทานก่อนอาหาร
17. ริดสีดวงทวาร	0.83	เพชรสังฆาต	<i>Cissus quadrangularis</i>	เถา/แคปซูล	รับประทานก่อนอาหาร
18. กลากเกลื่อน	0.83	กระเทียม		หัว	ตำทาบริเวณที่มีอาการ

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Faculty of Public Health, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Ubon Ratchathani Rajabhat University

ตารางที่ 2 พรรณพืชสมุนไพรที่สำรวจพบ

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
001 กรูงเขมา	<i>Cissampelos pareira</i> L. var. <i>hirsuta</i> (Buch. ex DC.) Forman.	ไม้เลื้อย	ราก ใช้แก้ไข้ แก้ท้องร่วง ดีซ่าน ใบ พอกเป็นยา แก้โรคผิวหนัง หิด ลำต้น ดับพิษไข้ บำรุงโลหิตสตรี
002 กลอย	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	ไม้เถาเลื้อย	หัวได้ดิน แก้เถาตาน ตากแห้ง ประคบเป็นยาแก้ปวดท้องเสีย แก้ปวดตามข้อ
003 กล้วย น้ำว่า	<i>Musa</i> ABB cv. Kluai 'Namwa'	ไม้ล้มลุก	กล้วยน้ำว่าดิบ ใช้แก้อาการท้องเดิน แก้โรคกระเพาะอาหาร กล้วยน้ำว่าสุกหอม เป็นยาระบาย สำหรับผู้ที่อุจจาระแข็ง หว่าปลี ขับน้ำนม
004 กระเจี๊ยบ	<i>Hibiscus sabdariffa</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	กลีบเลี้ยง แก้อาการขัดเบา แก้เสมหะ แก้ไอ ขับนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ แก้ กระหายน้ำ
005 กระดังงา	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook. f. & Thomson	ไม้ยืนต้น	ดอก รสหอมสุกชุ่ม แก้ลมวิงเวียน ใช้ประคบยาหอม
006 กระดาดดำ	<i>Alocasia macrorrhizos</i> (L.) G.Don	ไม้ล้มลุก	น้ำจากก้านใบ ใช้กินแก้อาการไอ เหง้า ใช้เป็นยาระบายอ่อน ๆ
007 กระดุม ทอง	<i>Wedelia trilobata</i> (L.) A.S. Hitchcock	ไม้ล้มลุก	ดอก ช่วยลดน้ำตาลในเลือดในผู้ป่วยโรคเบาหวาน
008 กระ ตุกไก่ดำ	<i>Justicia gendarussa</i> Burm.f.	ไม้ล้มลุก	ใบสดนำมาตำคั้นเอาแต่น้ำมาดื่มเป็นยาแก้อาการปวดศีรษะ ทาแก้อาการ ปวดท้อง
009 กระโดนน้ำ	<i>Careya sphaerica</i> Roxb.	ไม้ยืนต้น	เปลือกต้น แก้ปวดท้อง แก้โรคกระเพาะอาหาร สมานแผลภายในใบ ใช้รักษา แผลสด
010 กระถิน	<i>Leucaena leucocephala</i> (Lam.) de Wit	ไม้ยืนต้น	ยอดและฝักอ่อน ช่วยแก้อาการนอนไม่หลับ ทำให้เจริญอาหาร ช่วยแก้การ ร้อนใน
011 กระท้อน	<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm. f.) Merr.	ไม้ยืนต้น	ใบสด ใช้ขับเหงื่อ ต้มอาบแก้ไข้ เปลือก รักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน
012 กระพัง โหม	<i>Paederia foetida</i> L.	ไม้เถาเลื้อย	ใบสดใช้ตำพอกอุดรูฟันแก้ปวดฟันและแก้รำมะนาด น้ำต้มจากเถาหรือใบ นำมาใช้เช็ดตัวลดไข้
013 กระ เพราขาว	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	ไม้ล้มลุก	น้ำต้มใบและรากช่วยแก้อาการคลื่นเหียนอาเจียน ช่วยแก้การปวดมวน ท้อง
014 กระ เพราแดง	<i>Ocimum sanctum</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	ใบและยอด ลดอาการท้องอืดเฟ้อ ขับลม แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ ขับผายลม แก้อาการจุกเสียดในท้อง แก้การปวดท้องในเด็กทารก
015 กระสัง	<i>Peperomia pellucida</i> (L.) Kunth	ไม้ล้มลุก	คั้นจากใบใช้เป็นยาแก้ปวดท้อง ใบใช้ตำพอกฝีและแผล หรือคั้นเอาน้ำทา แผลฝีที่มีหนอง
016 กาฝาก มะม่วง	<i>Dendrophthoe pentandra</i> (L.) Miq.	ปรสิตของพืช	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มเป็นยาลดความดันโลหิต แก้ไอ พอกแผล ประคบยาต้มสำหรับ สตรีหลังคลอด
017 กา ระเวก	<i>Artabotrys siamesis</i> Miq	ไม้เถา	ใบใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ดอกปรุงเป็นยาหอม แก้ลมวิงเวียน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
018 กุยช่าย	<i>Allium tuberosum</i> Rottl. ex Spreng.	ไม้ล้มลุก	ต้นประกอบเป็นอาหาร เมล็ดใช้ประกอบยารักษาโรคกระเพาะอาหารและแก้ท้องเสีย
019 แก้ว	<i>Murraya paniculata</i> (L.) Jack	ไม้ยืนต้น	ใบ ขับพยาธิตัดดีด แก้บิด แก้ท้องเสีย ขับประจำเดือน ต้มอมบ้วนปาก แก้ปวดฟัน
020 แก้วมังกร	<i>Hylocereus undatus</i> (Haw.)	ไม้เถา	เป็นอาหารช่วยให้รู้สึกอึดทน และทำให้การขับถ่ายดีขึ้น
021 กฤษณา	<i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte.	ไม้ยืนต้น	เนื้อไม้ ใช้โลหิตและหัวใจ ทำให้หัวใจชุ่มชื้น ใช้ผสมยาหอม แก้ลมวิงเวียนศีรษะ
022 ขนุน	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	ไม้ยืนต้น	เมล็ด ต้มสุกกินช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด แกนและรากแห้ง นำมาต้มน้ำรับประทานรักษากามโรค และบำรุงเลือด
023 ขมิ้นชัน	<i>Curcuma longa</i> L.	ไม้ล้มลุก	ใช้ภายนอกสมานแผลสดและแผลถลอก ผดผื่นคัน รับประทานแก้ท้องอืดเฟ้อ
024 ขลุ่	<i>Pluchea indica</i> (L.) Less.	ไม้พุ่ม	ใบ เป็นยาขับปัสสาวะ แก้เบาหวาน นำใบสดแก่ นำมาตำแล้วบีบเอาน้ำ ทาตรงหัวริดสีดวงทวาร
025 ข่อย	<i>Streblus asper</i> Lour.	ไม้ยืนต้น	เปลือกต้น ต้มใส่เกลือ ใช้รักษาโรครำมะนาด แก้โรคฟัน รักษาฟันให้แข็งแรง แก้ปวดฟัน
026 ข่า	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ไม้ล้มลุก	เหง้า ต้มน้ำดื่ม ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
027 ขี้เหล็ก	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby	ไม้ยืนต้น	ทั้งต้น ดับพิษไข้ เป็นยาระบาย บำรุงน้ำดี
028 ขึ้นฉ่าย	<i>Aquium graveolens</i> L. vat. Dulce Pers.	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น เป็นอาหาร ลดความดันโลหิต
029 เข็ม	<i>Ixora coccinea</i> L.	ไม้พุ่ม	เปลือกต้นตำคั้นเอาน้ำหยอดหูฆ่าแมลงคาเรื่องเข้าหู
030 คัดเค้า	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.	ไม้เนื้อเลื้อย	รากและผล ขับระดู บำรุงโลหิต ขับฟอกโลหิต แก้ท้องเสีย
031 แค	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv.	ไม้ยืนต้น	เปลือกต้น ต้ม/ฝนรับประทาน แก้ท้องเดิน ภายนอก ใช้ชะล้างบาดแผล ดอก รับประทานแก้ไข้เปลี่ยนฤดู (แก้ไข้หัวลม)
032 โศกกระออม	<i>Cardiospermum halicacabum</i> Linn.	ไม้เถา	ใบสดนำมาตำพอกฝี
033 คำแสด	<i>Bixa orellana</i> L.	ไม้ยืนต้น	ดอก มีคุณสมบัติเป็นยาบำรุงเลือด แก้โลหิตจาง
034 จีว	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn.	ไม้ยืนต้น	เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้บิด แก้อาหารเป็นพิษ
035 จันทน์ขาว	<i>Tarenna hoaensis</i> Pitard	ไม้ยืนต้น	เนื้อไม้ แก้ไข้ แก้อ่อนใน บำรุงเลือดลม
036 จันทน์แดง	<i>Dracaena loureiri</i> Gagnep.	ไม้พุ่ม	ใช้เป็นยาเย็น ดับพิษไข้ ฝนทาภายนอกแก้ฟกช้ำ บวม ผิ และแก้บาดแผล
037 ชมพู่	<i>Syzygium jambos</i> (L.) Alston	ไม้ยืนต้น	ใช้ผลปรุงเป็นยาหอม ชูกำลัง บำรุงหัวใจ แก้ลมปลายไข้
038 ข่าพลู	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	ไม้ล้มลุก	แก้เสมหะ ท้องอืด ท้องเฟ้อ

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
039 ชะอม	<i>Acacia pennata</i> (L.) Willd.ssp. insuavis	ไม้พุ่ม	ใช้รากฝนกินเป็นยารักษาอาการท้องเฟ้อ ขับลมในลำไส้
040 ดีปลี	<i>Piper retrofractum</i> Vahl	ไม้เถา	แก้อาการท้องอืดเพื่อแน่นจุกเสียด ขับลม
041 ดีปล้าช่อน	<i>Tacca chantrieri</i> Andre	ไม้ล้มลุก	ยอดอ่อน แก้วเบาหวาน เจริญอาหาร บำรุงกำลัง ลำต้น ช่วยขับปัสสาวะ
042 ดาวเรือง	<i>Tagetes erecta</i> L.	ไม้ล้มลุก	ใบ ใช้แก้มือกัดบวม ผื่นพุพอง
043 ต้นหอม	<i>Allium cepa</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	ขับลมในลำไส้ แก้หวัด คัดจมูก แก้ไข้
044 ด้อยติ่ง	<i>Ruellia tuberosa</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	ใบเป็นยาถ่ายพยาธิ พอกแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
045 ตะไคร้ หอม	<i>Cymbopogon nardus</i>	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น ทูบ ๆ วางทิ้งไว้ได้ ยุง แมลง
046 เตยหอม	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.	ไม้พุ่ม	ต้นและราก ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ ตำพอกโรคผิวหนัง น้ำใบเตย ใช้เป็นยาบำรุงหัวใจ ใช้ผสมอาหาร แต่งกลิ่นแต่งสี
047 ตำลึง	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	ไม้เถาเลื้อย	ใบ แก้ไข้ตัวร้อน ตาแดง ตาเจ็บ ดอกตำลึงบรรเทาอาการคันจากแมลงกัดต่อย
048 ถั่วฝักยาว	<i>Vigna unguiculata</i> Hc.	ไม้เถาเลื้อย	เปลือกฝักตำพอกแผล และเป็นยาระงับอาการปวดบวม ปวดตามเขว และแผลที่แต่มม
049 ทับทิม	<i>Punica granatum</i> L.	ไมยืนต้น	เปลือกและผลแห้ง เป็นยาแก้ท้องร่วง ท้องเดิน แก้บิด
050 เทียนกิ่ง	<i>Lawsonia inermis</i> L.	ไม้พุ่ม	ใบเป็นยากันเล็บถอด เล็บข้ำ เล็บขาบ แก้ปวดนิ้วมือเท้า ผลมีหนอง
051 น้านมราชสีห์	<i>Euphorbia hirta</i> L.	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้นใช้ดับร้อน แก้พิษ ขับน้ำนม แก้ผดผื่นคัน
052 น้อยหน่า	<i>Annona squamosa</i> L.	ไมยืนต้น	ใบและเมล็ด รักษาเหา รักษาหิด
053 บอระเพ็ด	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f.& Thomson	ไม้เถาเลื้อย	เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดเมื่อย แก้ไข้ปวดศีรษะ ช่วยให้เจริญอาหาร
054 บวบหวาน	<i>Luffa cylindrica</i> (L.) M.Roem.	ไม้เถา	ผลอ่อน มีรสเย็นจัด ออกหวาน จึงเหมาะสำหรับใช้ลดไข้ แก้ร้อนใน ระบายท้อง ขับน้ำนม
055 ปีบ	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f.	ไมยืนต้น	นำดอกปีบแห้ง มาบวมเป็นนุรี สำหรับสูบสูด เพื่อรักษาอาการหอบหืด ใบใช้บวมสุมขยายหลอดลม
056 แป๊ะตำปิ้ง	<i>Gynura procumbens</i>	ไม้เถาเลื้อย	ใบสดต้มดื่มควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด
057 เปล้าน้อย	<i>Croton stellatopilosus</i> Ohba	ไมยืนต้น	ใช้ใบย่างไฟรอนนอนแก้ฟกช้ำ แก้ปวดท้อง ท้องอืดเฟ้อ
058 ผักโขม หนาม	<i>Amaranthus spinosus</i> L.	ไม้พุ่ม	ทั้งต้น ดับพิษภายในและภายนอก ริดสีดวงจมูก ริดสีดวงทวาร แก้ผื่นคัน
059 ผักต้ว	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack) Dyer	ไมยืนต้น	ยอด, ใบอ่อน, ดอก, เถา ช่วยบำรุงโลหิต ฟอกโลหิต
060 ผักบุ้ง	<i>Ipomoea aquatica</i> Forssk	ไม้เถาเลื้อย	ใช้ทั้งต้นบำรุงสายตา พอกแก้มือกัดบวมอีกเสบ
061 ผักแป้น/ กุ๋ยชาย	<i>Allium tuberosum</i> Rottler ex Spreng.	ไม้ล้มลุก	ต้นและใบแก้โรคนี้ บำรุงหัวใจ
062 ผักแพว	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ไม้ล้มลุก	ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ บำรุงเลือดลมของสตรี
063 ผักแพว แดง	<i>Iresine herbstii</i> Hook.	ไม้ล้มลุก	รากขับลม แก้หืดไอ ปวดเมื่อยตามข้อ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
064 ผักเม็ก	<i>Syzygium gratum</i> (Wight) S.N. Mitra var. <i>gratum</i>	ไม้พุ่ม	ใช้ยอดอ่อน แก่ท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่น จุกเสียดในท้อง
065 ผักเสี้ยนผี	<i>Cleoma viscosa</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	บำรุงธาตุ ขับลม ลดอาการปวดศีรษะข้างเดียว
066 ผักหวานบ้าน	<i>Sauropus androgynus</i> (L.) Merr.	ไม้พุ่ม	ต้นและใบนำมาตำผสมกับรากอบเชยใช้เป็นยาพอก รักษาแผลในจมูก ราก ฝนทารักษาตาแดง
067 ไม้	<i>Bambusa</i> sp.	ไม้ล้มลุก	ใบปรุงเป็นยาขับฟอกกระดูก ตา ขับปัสสาวะ
068 ฝรั่ง	<i>Psidium guajava</i> Linn.	ไม้ยืนต้น	ใบฝรั่งใช้ดับกลิ่นปาก น้ำต้มใบฝรั่งสด มีฤทธิ์ทางด้านป้องกันลำไส้อักเสบ ท้องเสีย
069 พญาไร้ใบ	<i>Euphorbia tirucalli</i>	ไม้ล้มลุก	ยางใช้กำจัดหูด แต้มหัวริดสีดวงทวาร
070 พริก	<i>Capsicum frutescens</i> L.	ไม้ล้มลุก	ยอดอ่อนลวกรับประทาน ช่วยขับลม
071 พิกุล	<i>Mimusops elengi</i>	ไม้ยืนต้น	แก่น เป็นยาบำรุงโลหิต รากและดอก ปรุงเป็นยาแก้ลม ขับเสมหะที่เกิดจาก ลม
072 พลับพลึง	<i>Crinum asiaticum</i> L.	ไม้ล้มลุก	ใบ รักษาฝีได้ ประคบแก้อาการปวดเมื่อยตามข้อ เคล็ดขัดยอก ข้ำ บวม ฟก ช้ำดำเขียว พั่นตามอวัยวะที่เคล็ดขัดยอก บวมแดง
073 พลุ	<i>Piper betle</i>	ไม้เถาเลื้อย	แก้ลมพิษ ระบายอาการคันและเจ็บปวดเนื่องจากแมลงกัดต่อย แก้โรคกลาก เกลื้อน
074 พลุควา	<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น แก่น้ำเหลืองเสีย ทำให้แผลแห้ง ใช้เป็นยาขับพิษร้อน ถอนพิษไข้ ขับ ปัสสาวะ
075 พวงชมพู	<i>Antigonon leptopus</i> Hook. & Arn.	ไม้เถาเลื้อย	ราก เป็นยาแก้ลมประสาท ทำให้นอนหลับง่าย
076 พุดจิบ	<i>Tabernaemontana</i> <i>divaricata</i> (L.), R.Br. ex Roem. & Schult	ไม้พุ่ม	คั้นรากเอาน้ำดื่มใช้ขับพยาธิ เนื้อไม้ใช้ลดไข้ คั้นดอกเอาแต่น้ำทาแก้โรค ผิวหนัง
077 พุทรา	<i>Zizyphus mauritiana</i> Lamk.	ไม้ยืนต้น	ใช้ผลดิบแก่ใช้ ผลสุกแก้ไข้ ขับเสมหะ เปลือกต้นต้มน้ำดื่ม แก้อาเจียนหรือ ท้องร่วง ใบสดตำผสมหัว แก้วหวัด คัดจุก
078 เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	ไม้ยืนต้น	สมานแผล แก้อักเสบบวม แก่ท้องร่วง บำรุงธาตุ แก่น้ำเหลืองเสีย แก้ไข้
079 เพชรสังฆาต	<i>Cissus quadrangularis</i>	ไม้เลื้อย	ใช้แก้วริดสีดวงทวารหนัก คั้นเอาน้ำดื่ม แก้วโรคลักปิดลักเปิด แก้วประจำเดือนไม่ ปกติ แก้วกระดูกแตกหักขึ้น
080 ไหล	<i>Zingiber cassumunar</i>	ไม้ล้มลุก	เหง้าแก่จัด แก้วฟกช้ำ บวม เคล็ด ยอก ปวดเมื่อย ขับลม ท้องเดิน ช่วยขับระดู
081 ฟ้ายะลวย โจร	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Nees	ไม้ล้มลุก	แก้ไข้หวัด ไข้หวัดใหญ่ ระบายอาการอักเสบ ไอ เจ็บคอ คออักเสบ ต่อมทอนซิล หลอดลมอักเสบ แก้วท้องเสีย
082 พักทอง	<i>Cucurbita moschata</i> Decne.	ไม้ล้มลุก	เมล็ด ถ่ายพยาธิตัวดี
083 มะกรูด	<i>Citrus hystrix</i> DC.	ไม้ยืนต้น	ราก ถอนพิษผดผื่นคัน ใบ แก้ไอ อาเจียนเป็นโลหิต ดับกลิ่นคาว แก้ไข้ใน ผล แก่น้ำลายเหนียว แก้เสมหะในคอ กัดเถาดานในท้อง แก้วประจำเดือนเสีย พอก โลหิตประจำเดือน ผิวของผลขับลมในลำไส้ ขับประจำเดือน ขับผายลม

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
084 มะขาม	<i>Tamarindus indica</i> Linn.	ไม้ยืนต้น	ใบแก่ ใช้นำมาปรุงเป็นยาแก้ไอ แก้โรคบิด ขับเสมหะในลำไส้ เนื้อในเมล็ดเป็นยาระบาย แก้ไอ ขับเสมหะ
085 มะเขือเปราะ	<i>Solanum virginianum</i> L.	ไม้ล้มลุก	ผล ไล่ ทุบ ใช้ กระทุ้งพิษไข้ ผลแห้งบดเป็นผงผสมกับน้ำผึ้งเป็นยาแก้ไอ
086 มะเดื่อ	<i>Ficus carica</i>	ไม้พุ่ม	ราก ผ่นกับน้ำดื่ม ช่วยบำรุงน้ำนม แก้ผดผื่นแดง
087 มะตูม	<i>Aegle marmelos</i> Correa	ไม้ยืนต้น	ลดอาการหดเกร็งของลำไส้ รักษาแผลในกระเพาะอาหาร
088 มะตูมซาอุ	<i>Schinus terebinthifolius</i> Raddi	ไม้พุ่ม	แก้ท้องผูก กระตุ้นการหดตัวของกล้ามเนื้อและรักษาบาดแผลลดอาการปวด
089 มะนาว	<i>Citrus aurantiifolia</i> (Christm.)	ไม้พุ่ม	ราก ถอนพิษผดผื่นแดง แก้ไข้ ผล แก่น้ำลายเหนียว แก้เสมหะในคอ กัดเถา ดานในท้อง
090 มะปราง	<i>Bouea macrophylla</i> Griff	ไม้ยืนต้น	บำรุงกระดูกและฟัน ช่วยป้องกันโรคเลือดออกตามไรฟัน ช่วยฟอกโลหิต
091 มะพร้าว	<i>Cocos nucifera</i> L. var. nucifera	ไม้ยืนต้น	น้ำมัน ยาบารุงกำลัง หรือใช้ทาเป็นยาแก้กลากเกลื้อน แก้โรคผิวหนังต่าง ๆ ทาแผลน้ำร้อนลวก และใช้ทาผิวหนังที่แตกเป็นขุย
092 มะเฟือง	<i>Averrhoa carambola</i> Linn.	ไม้ยืนต้น	ดอก ขับพยาธิ ใบทำยาต้ม ทำให้หยุดอาเจียน ใบและราก เป็นยาดับพิษร้อน แก้ไข้ ถอนพิษไข้
093 มะม่วง	<i>Mangifera indica</i> L.	ไม้ยืนต้น	ผลสด แก้ รับประทานแก้คลื่นไส้ อาเจียน วิงเวียน กระหายน้ำ ผลสุก หลัง รับประทานแล้วล้างเมล็ดตากแห้ง ต้มเอาน้ำดื่ม หรือบดเป็นผง รับประทาน แก้ท้องอืดแน่น
094 มะม่วงหาวมะนาวโห่	<i>Carissa carandas</i> L.	ไม้พุ่ม	ผล ขับปัสสาวะ พอกดับพิษ แก้โรคลักปิดลักเปิด เมล็ด แก้กลากเกลื้อน แก้ เนื้อหนังชาในโรคเรื้อน แก้โรคผิวหนังยดอ่อน รักษาโรคผิวหนังทวาร ยาง ทำลายตาปลา กัดทำลายเนื้อที่ด้านเป็นปุ่มโต รักษาหูด
095 มะม่วงหิมพานต์	<i>Anacardium occidentale</i> L.	ไม้ยืนต้น	ยางจากผลสด เป็นยารักษาหูด เมล็ดผสมยารับประทาน แก้กลากเกลื้อน และโรคผิวหนัง
096 มะยม	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels	ไม้ยืนต้น	ใบแก้พิษคัน แก้พิษไข้หัว เหือด หัด สุกใส ตำแดง รากแก้ไข้ แก้โรคผิวหนัง แก้ ประดง แก้เม็ดผื่นคัน ขับน้ำเหลืองให้แห้ง
097 มะระขี้นก	<i>Momordica charantia</i> Linn.	ไม้เลื้อย	ผลแห้งรักษาโรคหิด ผลใช้แก้ร้อนใน แผลบวมเป็นหนอง ผื่นอักเสบ
098 มะรุม	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	ไม้ยืนต้น	ฝักปรุงเป็นอาหารรับประทาน เปลือกต้น รับประทานเป็นยาขับลมในลำไส้ ทำให้ผายเรอ
099 มะละกอ	<i>Carica papaya</i> L.	ไม้ล้มลุก	ผลแก้โรคเลือดออกตามไรฟัน เป็นยาระบาย ยางจากผลดิบช่วยย่อย ฆ่า พยาธิ
100 มะลิ	<i>Jasminum Sambac</i> (L.) Aiton	ไม้พุ่ม	ดอกแก้เข้านอน แก้หืด บำรุงหัวใจ รากฝนรับประทาน แก้อ่อนใน เสียต้อง
101 มะแว้งต้น	<i>Solanum indicum</i> L.	ไม้พุ่ม	รากแก้เสมหะ น้ำลายเหนียว แก้ไอ แก้โลหิตออกทางทวารหนัก ทวารเบา ผลบำรุงน้ำดี รักษาโรคเบาหวาน แก้ไอ แก้เสมหะ แก้คอแห้ง ขับปัสสาวะ
102 แมงลัก	<i>Ocimum basilicum</i> L.f. var. citratum Back.	ไม้ล้มลุก	เมล็ดเป็นยาระบาย โดยการเพิ่มปริมาตรของกากอาหารกระตุ้นการบีบตัวของลำไส้ ใบขับลม
103 ชะมวง	<i>Garcinia cowa</i> Roxb. ex Choisy	ไม้ยืนต้น	แก่น ผ่นหรือแช่น้ำดื่ม แก้อาการเหน็บชา เปลือกต้น และยาง มีสีเหลือง ใช้ ย้อมผ้า

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
104 ยอ	<i>Morinda citrifolia</i> L	ไม้ยืนต้น	ผลสุกขับลมในลำไส้ ขับโลหิตประจำเดือน ผลดิบต้มน้ำดื่มกับรากผักชี แก้อาการอาเจียนของหญิงมีครรภ์
105 ย่านาง	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels	ไม้เถาเลื้อย	รากแห้งแก้ไข้ทุกชนิด
106 ย่านางแดง	<i>Bauhinia strychnifolia</i> Craib.	ไม้เถาเลื้อย	ใช้ ราก แก้ไข้ แก้พิษเบื่อเมา เถาหรือราก เข้ายาบำรุงโลหิต สำหรับสตรีหลังคลอด ขณะอยู่ไฟ ช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น
107 รัก	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryand.	ไม้พุ่ม	ดอกทำให้เจริญอาหาร ต้นมีสรรพคุณช่วยบำรุงทวารทั้งห้า ยางจากต้นเป็นยาแก้อาการปวดหู ปวดฟัน
108 รางจืด	<i>Thumbergia laurifolia</i> Lindl.	ไม้เถาเลื้อย	รากและเถารับประทานแก้ร้อนใน กระหายน้ำ ใบและรากใช้ปรุงเป็นยาถอนพิษไข้ เป็นยาพอกบาดแผล น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ทำลายพิษยาฆ่าแมลง
109 ลูกใต้ใบ	<i>Phyllanthus amarus</i> Schum & Thonn	ไม้ล้มลุก	เป็นยาแก้ไข้ ลดความร้อน ขับปัสสาวะ
110 ลำโพง	<i>Datura metel</i> L. var. <i>fastuosa</i> (Bernh.) Danert.	ไม้ล้มลุก	ใบตำพอกฝี ทำให้ยุบ แก้ตะกั้งในไข้พิษไข้กาฬ ยาพอกแก้โรคผิวหนังกลากเกลื้อน แก้แผลเรื้อรัง แก้พิษสัตว์กัดต่อย แก้พิษฝี แก้ปวดแสบบวมที่แผล แก้ปวดบวม อักเสบ
111 เล็บมือนาง	<i>Quisqualis indica</i> L.	ไม้เลื้อย	ใบตำขโมล หรือทาแผล แก้ปวดศีรษะ แก้ไข้ รากใช้ถ่ายพยาธิ รักษาตานขวนเกล็ดใช้เป็นยาขับพยาธิตัวกลม พยาธิเส้นด้ายในเด็ก
112 ลำดวน	<i>Melodorum fruticosum</i> Lour.	ไม้ยืนต้น	เนื้อไม้และดอกแห้ง ต้มน้ำดื่ม ช่วยบำรุงหัวใจ แก้ลม วิงเวียน บำรุงโลหิต บำรุงกำลัง แก้ไข้
113 ลำไย	<i>Dimocarpus longan</i> Lour.	ไม้ยืนต้น	เปลือกผลที่แห้งแล้วมาเผาเป็นถ่านหรืออบให้เป็นผงแล้วนำมาโรยที่บาดแผล ช่วยรักษาแผลมีหนอง สมานแผล ห้ามเลือด แก้ปวด
114 หูเสือ	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng	ไม้ล้มลุก	ต้นและใบทำให้เจริญอาหาร ต้มดื่มรักษาเลือดลมให้เป็นปกติ ต้นและใบนำมาคั้นเอาน้ำให้หยอดหู จะช่วยแก้ฝีในหู แก้ปวดหู หูน้ำหนวก และแก้พิษฝีในหูได้
115 ว่านชักมดลูก	<i>Curcuma Comosa</i> Roxb.	ไม้ล้มลุก	แก้โรคจิตสับสน ทวารหนักได้ แก้โรคลำไส้ แก้ปวดมดลูก บำรุงเลือดสตรี
116 ว่านนางคำ	<i>Curcuma aromatica</i> Salisb.	ไม้ล้มลุก	ควบคุมธาตุในร่างกาย ส่วนของรากใช้เป็นยาขับเสมหะ บำรุงเลือดสตรี ทาแก้ผดผื่น
117 ว่านพญาลิ้นงู	<i>Allium</i> sp.	ไม้ล้มลุก	หัวใช้เป็นยารักษาพิษต่าง ๆ เมื่อถูกอสรพิษกัดต่อย เช่น แมงป่อง ตะขาบ ต่อแต่น โดยนำหัวว่านฝนกับน้ำมันาว ทาบริเวณที่ถูกกัดต่อย พิษจะหายทันที
118 ว่านหอมแดง	<i>Eleutherine palmifolia</i> (L.) Merr.	ไม้ล้มลุก	หัว ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ หรือตำผสมกับเหง้าประะหอมสุ่มหัวเด็ก แก้หวัดคัดจมูกในเด็ก
119 ว่านหางจระเข้	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	ไม้ล้มลุก	วุ้นรักษาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก ยางเหลืองทิ้งให้แห้งใช้เป็นถ่าย ยาระบาย
120 ส้มลม	<i>Aganonerion polymorphum</i> Pierre ex Spire	ไม้เถาเลื้อย	รากต้มน้ำดื่ม แก้โรคกระเพาะ ช่วยขับลม เข้ายาแก้ตกขาว ทั้งต้น ต้มน้ำอาบแก้คัน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชนิดพืช	ชื่อวิทยาศาสตร์	ลักษณะพืช	สรรพคุณ
121 สับรู่ดำ	<i>Jatropha curcas</i> L.	ไม้พุ่ม	ยางจากก้านใบ นำมาบดช่วยรักษาโรคปากนกกระจอก น้ำต้มใบ ใช้กินเป็นยาพอกเลือด พอกโลหิตน้ำยาง นำมาทาใช้รักษาแผลไฟไหม้หรือแผลจากน้ำร้อนลวก
122 สาบเสือ	<i>Eupatorium odoratum</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	ดอกเป็นยาแก้ร้อนใน กระหาย แก้อ่อนเพลีย บำรุงหัวใจ แก้ไข้ ใบใช้เป็นยารักษาแผลสด สมานแผล ถอนพิษแก้อักเสบ แก้พิษน้ำเหลือง
123 สารระแห่	<i>Metha cordifolia</i> Opiz.	ไม้ล้มลุก	ใช้เป็นยาขับร้อน ถอนพิษไข้ ขับลม ขับเหงื่อ รักษาอาการหวัดลมร้อน ใช้ผสมยาหรือยาอมเพื่อให้เย็นชุ่มคอ แก้ปวดฟัน เจ็บคอ
124 เสดดพังพอนตัวผู้	<i>Barleria lupulina</i> Lindl.	ไม้พุ่มเลื้อย	ใบถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ลมพิษ รักษาเม็ดผื่นคันตามผิวหนัง
125 เสดดพังพอนตัวเมีย	<i>Clinacanthus nutans</i> (Burm.f) Lindau.	ไม้พุ่มเลื้อย	ใช้ถอนพิษ โดยเฉพาะพิษแมลงสัตว์กัดต่อย ตะขบ แผลบปอง รักษาอาการอักเสบ งูสวัด ลมพิษ แผลน้ำร้อนลวก
126 เสาวรส	<i>Passiflora laurifolia</i> L.	ไม้เถาเลื้อย	ลดไขมันในเส้นเลือด แก้เสมหะ ลดอาการเลือดออกตามไรฟัน เป็นยาระบาย
127 หญ้าดอกขาว	<i>Cyanthillium cinereum</i> (L.) H.Rob.	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น ลดไข้ แก้ไอ บัสสวาระวดที่นอน ผื่นกลากเกลื้อน ผื่นคัน และโรคเท้าช้าง ลดความอยากบุหรี่
128 หญ้าวงช้าง	<i>Heliotropium indicum</i> L.	ไม้ล้มลุก	แก้กระหายน้ำ ขับร้อนใน ขับบัสสวาระ แก้ววม เจ็บคอ นัวในกระเพาะ บัสสวาระ ปากเปื่อย แผลบวม มีหนอง
129 หญ้ารีแพร์	<i>Centotheca Lappacea</i> (L) Desv.	ไม้ล้มลุก	ช่วยขับน้ำคาวปลา ในหญิงหลังคลอด ช่วยลดอาการอักเสบของบาดแผล คลอดบุตรได้ ต้มดื่มขับบัสสวาระ ลดความดันโลหิต
130 หญ้าแห้วหมู	<i>Cyperus rotundus</i> Linn.	ไม้ล้มลุก	หัวรักษาอาการแน่นจุกเสียด ขับบัสสวาระ ขับลม
131 หนาด	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	ไม้ยืนต้น	ใบเป็นยาห้ามเลือด ยาเจริญอาหาร เป็นยาบำรุงหลังคลอด แก้ไข้ ลดความดันโลหิต ขับพยาธิ ระบายประสาท ขับลม แก้จุกเสียดแน่นเฟ้อ แก้ปวดท้อง ขับเหงื่อ ขับเสมหะ
132 หมาก	<i>Areca catechu</i> Linn.	ไม้ยืนต้น	เมล็ด สมานทั้งภายในและภายนอก สมานแผลทำให้เลือดหยุดไหล และแผลหายเร็ว ทำให้เหงือกและฟันแข็งแรง รักษาอาการท้องเดิน ท้องเสีย
133 หม่อน	<i>Morus alba</i> Linn.	ไม้พุ่ม	ใบเป็นยาขับเหงื่อ แก้ไข้ แก้วร้อน แก้วร้อนในกระหายน้ำ ทำยาต้มใช้อมแก้เจ็บคอ แก้ไอ
134 เหยือกปลาหมอ	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl	ไม้พุ่ม	ต้มอาบหรือชะแผล แก้แผลพุพอง น้ำเหลืองเสีย เป็นผิ ต้มดื่มแก้ปวดต่าง ๆ รักษาโรคผิวหนัง ขับน้ำเหลืองเสีย
135 โหระพา	<i>Ocimum basilicum</i> L.	ไม้ล้มลุก	ขับลม ทำให้เจริญอาหาร แก้ปวดหัว หวัด ประจำเดือนผิดปกติ ฟกช้ำจากหกล้ม หรือกระทบกระแทก ผดผื่นคัน มีน้ำเหลือง ราก แก้เด็กเป็นแผล มีหนองเรื้อรัง
136 อ้อยดำ	<i>Saccharum officinarum</i> L.	ไม้ล้มลุก	ต้มดื่มช่วยบำรุงร่างกาย รักษาอาการอ่อนเพลีย
137 อ้อยแดง	<i>Saccharum officinarum</i> L.	ไม้ล้มลุก	ขับบัสสวาระ แก้วขัดเบา แก้วข้าวรั่ว แก้วโรคนิวแก้อ
138 อัญชัน	<i>Clitoria ternatea</i> L.	ไม้เถาเลื้อย	เมล็ดเป็นยาระบาย แต่มักทำให้คลื่นไส้อาเจียน รากขับบัสสวาระ เป็นยาระบาย ใช้รากถูพื้น ทำให้พื้นทน แก้ปวดฟัน ให้ผดผื่นดำ